

Гафарова Каріне Едемівна,
старший викладач
кафедри міжнародної економіки
Великоданиенко Юлія Олександрівна,
студент

331.101.262

ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

В сучасному світі головною умовою прогресу будь-якого суспільства є розвиток людського потенціалу, без якого неможливі жодні зміни у житті та діяльності, як однієї країни так і всіх країн світу. В останні роки загальною думкою стало те, що ефективність розвитку економічно сучасних держав у величезній мірі залежить від того, скільки коштів вона вкладає в своїх людей. Без цього неможливо забезпечити його поступальний розвиток. Людський фактор глибоко впливає на процеси та зміни, які відбуваються в суспільстві. Тому проблема ефективного розвитку людського потенціалу залишається найактуальнішою соціально-економічною проблемою не тільки Україні, але і всього сучасного світу.

У сучасній науковій літературі значна увага приділяється теоретико-методологічним аспектам дослідження проблем розвитку людського потенціалу. Про це свідчить значне збільшення за останнє десятиліття числа монографічних робіт, статей, дисертацій. З різних точок зору проблема розвитку людини та задоволення його потреб розглядалися в роботах А. Маршала, Г. Мюрдаль, У. Петі, А. Сена, А. Сміта та інших. Серед російських та вітчизняних вчених, роботи яких привертають особливу увагу, можна виділити публікації В.В. Бушуєва, В.С. Голубєва, Т.І. Заславської, А.А. Коробейникова, А.А. Саградова, Ю.Г. Селюкова, І.Т. Фролова, Б.Г. Юдіна та інших.

Тема «людського потенціалу» знайшла відображення в концепції «людського розвитку», що отримала в останні роки широке визнання, в тому числі завдяки теоретичним розробкам індійського вченого, лауреата Нобелівської премії з економіки (1998) Амартія Сена. У своїх дослідженнях А. Сен використовував підхід «з точки зору можливостей і обґрунтував положення про те, що процес розвитку - це не зростання тільки матеріального чи економічного добробуту, а розширення можливостей людини, яке передбачає «велику свободу вибору, щоб кожен міг вибирати з великої кількості варіантів ту мету і той образ життя, які він вважає кращими» [1, с. 215].

Класичним твором, який визначив подальший напрямок досліджень в цій області, вважається книга Гері Беккера «Людський капітал». «Людський потенціал складається з набутих знань, навичок, мотивацій і енергії, якими наділені людські істоти і які можуть використовуватися протягом певного періоду часу з метою виробництва товарів і послуг» [2, с. 124].

Однак слід зазначити, що в сучасних наукових дослідженнях недостатньо відпрацьовані питання пов'язані з пошуком шляхів, які могли б повною мірою вплинути на підвищення розвитку людського потенціалу. З оглядом на це виявлення, аналіз і оцінка ступеня впливу різних чинників на ефективність розвитку людського потенціалу є актуальною в сучасних умовах.

Мета статті – визначити основні показники оцінки ефективності людського потенціалу та оцінити рівень розвитку людського потенціалу в Україні.

Людський потенціал нації - це інтегральна форма різноманітних явних і прихованих властивостей населення країни, що відображає рівень і можливості розвитку її громадян при певних природно-екологічних і соціально-економічних умовах.

Людський розвиток стосується розширення можливостей вибору людей. Вибір може бути різноманітним, але основним є вибір вести довге і здорове життя, отримати освіту і користуватися гідними стандартами життя. Інший вибір може охоплювати свободу вираження думок, асоціацій і пересування, а також соціальну справедливість та захист від дискримінації за расовим, релігійним або етнічним походженням, і здатність впливати на прийняття рішень та робити внесок в життя суспільства. Вибір людини залежить від цілого ряду факторів, таких як індивідуальні цінності, навички та здібності, економічне та політичне становище країни, доступність освіти і охорони здоров'я, а також міжнародні події. Незалежно від індивідуальних переваг, люди хочуть жити в

ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

середовищі, де вони можуть повністю реалізувати свій потенціал і вести продуктивне, творче життя у відповідності зі своїми потребами та інтересами.

Людський розвиток і права людини взаємопов'язані, взаємозалежні та неподільні. Норми, що закріплюють права людини, забезпечують основу для рівності та недискримінації, тобто за їх об'єктивного застосування переваги людського розвитку гарантовано отримують навіть найбільш вразливі версти населення.

Щорічно розраховується для міждержавного порівняння і вимірювання рівня життя, грамотності, освіченості і довголіття, як основних характеристик людського потенціалу досліджуваної території такий показник, як індекс розвитку людського потенціалу, який є критерієм ефективності людського розвитку.

Індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП, Human Development Index), був розроблений в 1990 р., використовується «Програмою розвитку ООН» для зіставлення рівня розвитку різних країн.

При розрахунку індексу розвитку людського потенціалу враховуються 3 види показників:

очікувана тривалість життя - оцінює довголіття.

рівень грамотності населення країни (середня кількість років, витрачених на навчання) та очікувана тривалість навчання.

рівень життя, оцінений через ВНД на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС) в доларах США [3].

Індекс розвитку людського потенціалу розраховується, виходячи з:

економічних (ВВП на душу населення за паритетною купівельною спроможністю);

соціальних (рівень грамотності дорослого населення країни і сукупна частка учнів, О (освіта));

демографічних показників (середня тривалість майбутнього життя при народженні, Ж).

Цей показник є стандартним інструментом при визначенні загальної ефективності розвитку рівня життя різних країн і регіонів [3].

Три складові цього індексу можна трактувати як ресурси людського розвитку, - чим вище значення цих складових, тим більш ефективними є умови для реалізації потенціалу людини. При цьому дефіцит кожного виду ресурсів істотно обмежує - якщо не робить взагалі неможливим - розвиток людини. Показники індексу розвитку людського потенціалу України за розрахунками ПРООН, який дорівнює за 2011 рік 0,729, вона зайняла 76 місце зі 187 країн світу. У торішньому індексі Україна посіла 69 місце, таким чином, цього року країна опустилася на 7 позицій. Тим не менше, 76 місце за класифікацією ООН входить до групи країн з високим рівнем людського розвитку [4]. Хоча індекс людського розвитку України має позитивну динаміку, дотепер у ній не сформовано цивілізованого ринку соціальних послуг та його інфраструктури, як в частині їх асортименту, так і інститутів, покликаних забезпечувати надання таких послуг та підвищення ефективності розвитку людського потенціалу. Однак вирішення всього комплексу цих проблем безпосередньо залежить від прискорення реформ у політичній, економічній та соціальній сферах у країні.

Протягом останніх років ще одним показником ефективності у сфері людського розвитку вважається оновлений індекс розвитку людського потенціалу, який є сумарним показником оцінки довгострокового прогресу за трьома основними напрямками людського розвитку: можливістю прожити довге та здорове життя, доступом до знань та ВНД на особу населення (табл. 1) [4].

Таблиця 1

Динаміка індексу розвитку людського потенціалу, розрахованого для України*

	Очікувана тривалість життя при народженні, років	Очікувана тривалість навчання, років	Середня тривалість навчання, років	ВНД в розрахунку на одну особу, у дол. США	Значення ІЛР
1990	69,7	12,4	9,1	8928	0,690
1995	67,8	11,9	10,4	4153	0,644
2000	67,4	12,9	10,7	3882	0,649
2005	67,9	14,2	11,1	5976	0,696
2011	68,5	14,7	11,3	6535	0,729

*складено авторами на підставі джерела

За період з 1990 до 2011 року значення індексу розвитку людського потенціалу для України збільшилось з 0,690 до 0,729, тобто на 3 відсотки або в середньому на 0,1 відсотка за рік (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка індексу розвитку людського потенціалу *

* побудовано авторами на підставі джерела [4]

Протягом цього періоду очікувана тривалість життя при народженні в Україні зменшилася приблизно на 1 рік, середня тривалість навчання зросла більш ніж на 2 роки, очікувана тривалість навчання – також більш ніж на 2 роки. Валовий національний дохід (ВНД) в розрахунку на одну особу в Україні за цей період зменшився на 27 відсотків. Показник ВНД впливає на всі інші показники, тому що від його значення залежить рівень життя населення, добробут нації.

Для більш чіткого та адекватного оцінювання стану та динаміки людського розвитку слід зіставити основні показники нашої держави з аналогічними в інших країнах. Для порівняння, Казахстан та Російська Федерація мають індекс багатовимірної бідності 0,002 і 0,005 відповідно (табл. 2).

Таблиця 2

Показники розвитку людського потенціалу України порівняно з деякими країнами-сусідами у 2011 році *

	Значення ІРЛП	Значення ІББ	Коефіцієнт багатовимірної бідності, відсотки	Інтенсивність депривацій, відсотки	Частка населення у зоні ризику багатовимірної бідності, відсотки
Вірменія	0,716	0,004	1,1	36,2	5,5
Грузія	0,733	0,003	0,8	35,2	5,3
Україна	0,729	0,008	2,2	35,7	1,2
Азербайджан	0,731	0,021	5,3	39,4	12,4
Казахстан	0,745	0,002	0,6	36,9	5,0
Російська Федерація	0,755	0,005	1,3	38,9	0,8

* складено авторами на підставі джерела [4]

Підтвердженням вкрай низького життєвого рівня населення є і таке небезпечне в соціальному плані явище, як людська бідність, під якою експерти ПРООН розуміють втрату базових людських можливостей внаслідок недоїдання, скорочення споживання молока, м'яса, риби, овочів та фруктів за одночасного зростання частки продуктів низької якості з пониженою калорійністю денного раціону нижче встановлених норм.

Так, в Україні від багатовимірної бідності потерпає 2 відсотки населення, а ще 1 відсоток є вразливим до такої бідності. Інтенсивність депривацій в Україні, що є середнім відсотком депривацій, яких зазнають люди у стані багатовимірної бідності, становить 36 відсотків. Індекс багатовимірної бідності, що визначається як частка населення, яка знаходиться в зоні соціального ризику, в Україні становить 0,008.

Отже глибока соціальна поляризація суспільства справляє вкрай негативний вплив на показники ефективності макроекономічної динаміки країн, істотно звужує можливості населення щодо задоволення особистих матеріальних та духовних потреб, гальмує стимули до ефективної праці,

ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

сповільнює процеси інвестування в національний людський ресурс, врешті-решт загрожує соціальної стабільності в державі.

Однак індекс людського потенціалу, розрахований за трьома вище показниками, не дає повної уяви людського прогресу. Тому необхідно використовувати інші показники розвитку людського потенціалу для того, щоб аналізувати та прогнозувати ефективність людського розвитку. До таких показників слід віднести Індекс багатовимірної бідності, Коефіцієнт багатовимірної бідності, Інтенсивність депривацій, які дозволяють більш точно визначити частку населення, яка знаходиться у зоні соціального ризику.

Під ефективністю розвитку людського потенціалу слід розуміти співвідношення витрат і результатів усіх видів економічної діяльності соціальної сфери. Однак різновидність функції її складових частин не дозволяє виділити загальний показник ефективності розвитку людського потенціалу. Інтегральним показником ефективності розвитку людського потенціалу на макrorівні є Індекс людського розвитку, в якості комплексної оцінки того рівня, на якому знаходиться розвиток країн. Тому одним з критеріїв ефективності соціальної зрілості суспільства є усталена тенденція зростання індексу людського розвитку, який, включаючи три найважливіші індикатори якості життєдіяльності громадян країни (рівень життя, освіту і довголіття), найповніше відображає рівень соціального прогресу, досягнутого країнами.

Література

1. Сен А. Розвиток як свобода /А. Сен. - М.: Нове видавництво, 2004. – 382 с.
2. Беккер Г.С. Людська поведінка: економічний підхід / Г.С. Беккер / Вибрані праці з економічної теорії: пров. З англ. / М.: ГУ ВШЕ, 2003. - 673с.
3. Національна доповідь про людський розвиток 2011 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: [<http://undp.org.ua>].
4. International Human Development Indicators [Електронний ресурс] – Режим доступу: [<http://hdr.undp.org>].

Рецензент д.е.н., професор В.Є. Реутов